

קונטרס

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

בו ידון במחילות חדשות הנעשות כיום
תחת הר הבית אם יש להם קדושה
וכן אם יש מצוה בזמן הזה לבנות את
בית המקדש

*

מאת

מרדכי בן יששכר

אייר תש"פ

ירושלים תובב"א

לתגובות והערות בענייני הקונטרס

7699073@gmail.com

- מבוא 5
- א. אם יש מצוה עלינו בזמן הזה לבנות את בית המקדש..... 5
- ב. אם צריך לנביא..... 8
- ג. אם צריך שיהיה רוב ישראל יושבים בה 9
- ד. בנין בית המקדש בטומאה..... 11
- ה. עיקר המניעה בזמנינו בבנין בית המקדש..... 12
- ו. שינוי המציאות הקיימת כעת..... 13
- ז. השאלה העיקרית בהמצאה זו היא שאלת המחילות..... 14
- ח. אפשרות שגם במחילות מותר לבנות בית המקדש..... 14
- ט. חידוש הגרי"מ פיינשטיין שאין פסול מחילות במנהרה שבונים בזה"ז..... 15
- י. סברא ע"פ החזו"א שאין פסול מחילה בבית מקדש שתחת הקרקע..... 17
- יא. אם חשיב מקומו של מזבח כשהוא למטה ממקומו הראשון..... 18
- יב. אם בנין המקדש במקום גובה מעכב לדינא..... 19
- יג. ענין הגובה אינו כפשוטו אלא רום מעלתו..... 20
- סיכום דברים..... 22

מבוא

כמעט אלפיים שנה מאז חרב בית מקדשנו, ועדיין העם היהודי מצפה בדרך נס לבניינו מחדש. אך לא תמיד היה הדבר כך, נסיונות שונים נעשו במשך השנים לבנות את בית המקדש באופן זה או אחר, וגם כאשר אלו לא צלחו, לא אמר עם ישראל נואש וניסה לכל הפחות לפעול לחדוש עבודת הקרבנות. אך כעת בשעה של תמורות פוליטיות ומדיניות בעולם ישנה הזדמנות חדשה של בניית בית תפארתנו ועלינו ליתן את הדעת שלא להחמיצה, השימוש בכלים טכנולוגיים חדשניים יוצר אפשרויות שלא היו עד כה לביצוע הדבר. במאמר שלפנינו ברצוני להציע הצעה חדשה הלכתית שלא נדונה עד כה בספרות ההלכתית היות ולא היתה ישימה, והיא בניית בית מקדש תת קרקעי תחת הר הבית. המאמר הבא יברר תחילה את החובה ההלכתית גם בזמן הזה לבנות את בית המקדש, ולאחר מכן את הנדונים ההלכתיים העולים בהקשר להצעה זו, בסוף המאמר ינתן סיכום דברים תמציתי הלכתי.

א. אם יש מצוה עלינו בזמן הזה לבנות את בית המקדש

הנה אם יש מצוה כיום לבנות את בית המקדש דבר זה מבואר ברמב"ם ריש הל' בית הבחירה 'מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

בו הקרבנות'. וכמו שכתב בספר המצוות: 'המצוה העשרים היא שצונו לבנות בית עבודה, בו יהיה ההקרבה והבערת האש תמיד ואליו יהיה ההליכה והעליה לרגל והקבוץ בכל שנה כמו שיתבאר והוא אמרו יתעלה ועשו לי מקדש'. וכידוע הרמב"ם לא מנה בספר המצוות הלכתא למשיחא אלא מצוה הנוהגת לדורות. אמנם רש"י ותוספות בסוכה מא, א כתבו בשם המדרש 'מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים, שנאמר מקדש ה' כוננו ידיך'. הרי שלדברי המדרש בית המקדש לא יבנה ע"י בני אדם אלא ירד מן השמים. אלא שבכמה מקומות משמע שבני אדם יבנוהו ראה בבלי שבת קיט, ב: 'אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש', וכן בירושלמי מגילה פ"א ה"א: 'רבי יוסי בר חנינה לכשיתעוררו הגליות שהן נתונות בצפון ויבואו ויבנו בית המקדש שהוא נתון בדרום', ומכל זה מוכח שבעזרתו יתברך נזכה ובני אדם יבנו את ביהמ"ק. ונראה דבאמת אין מחלוקת ביניהם, כי כלל הוא שכל מעשה האדם אין הוא יכול לפעול בלא סיוע מאת ה', ואם כן מהו ההבדל בין מעשה ניסים למעשה ידי אדם, אלא שמעשה נס הוא הניכר לעולם שאין אדם יכול לעשותו אלא הקב"ה לבדו, ומשא"כ במעשה אדם שיכולים לטעות בזה. וזה אשר יהיה בבנין הבית השלישי, שבדרך הטבע יכירו בני אדם שאין יכולים לעשותו לולי עזרתו יתברך. וכ"כ הערוך לנר בסוכה שם שביהמ"ק השלישי יבנה על ידי אדם ופירש דברי המדרש כן: 'נלענ"ד דודאי ביהמ"ק לעתיד לבא יבנה בנין ממש בידי אדם, ומה שנאמר מקדש ד' כוננו ידיך שנדרש

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

בתנחומא שירד למטה, הוא ביהמ"ק רוחני שיבא לתוך ביהמ"ק הנבנה גשמי כנשמה בתוך הגוף, וכמו שירד במשכן ובבית המקדש האש של מעלה תוך האש של הדיוט שנבער בעצים'. וכע"ז כתב בפרי צדיק קדושת שבת מאמר ב', דגם בית המקדש שחורב לא נבנה בידו של אדם אלא בידו של הקב"ה שנאמר ה' כוננו ידיך, ואלו היה קיים לעולם אז היה מתברר ממילא למפרע שהיה מעשה ידיו של הקב"ה שפעל על ידיהם של צדיקים, ושמעשה שמים שהיה בבנינו כנזכר בכתוב ד'בהבנותו' הוא היה העיקר והגובר בהבנין, ומעשה בני אדם היה רק כגרזן ביד החוצב. אבל אחר שנחרב אגלאי מילתא למפרע שאינו נקרא על שם השם יתברך דמעשה השם יתברך קיים לעולמי עד, רק היה מעשה בשר ודם הגובר. ובנין העתיד יהיה להיפך ואפילו שיבנה על ידי אדם יהיה מלאכת שמים. עכת"ד. וכ"כ התפארת ישראל ריש מס' מידות דאם יבנה ביהמ"ק בדרך נס א"כ מדוע נשנתה מסכת מידות, אלא 'על כרחך צ"ל דהך דתנחומא שהביא תוספות דלעתיד יבנה המקדש בידי שמים, דברי אגדה היא ואין למדין ממנה, אלא רוצה לומר שהקב"ה יסייעם בדרך נס שיבנוהו'. וראה שו"ת דברי יציב ח"ו סי' פז ואילך שכתב בשם מהר"ש קלוגר שלעתיד לבוא קודם יהיה בנין בית המקדש של בני אדם ואח"כ ירד בית המקדש מן השמים. ומכל זה מבורר ודאי שאין לדחות הלכה פסוקה ברמב"ם מפני דברי הדרש שאפשר לפרשם באופן מיושב גם על דרך הפשט.

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

ב. אם צריך לנביא

עוד יש שכתבו שאין לבנות בית המקדש אלא על פי נביא, וכמו שדרשו בספרי פ' ראה על הפסוק 'כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם, דרוש על פי נביא, יכול תמתין עד שיאמר לך נביא, תלמוד לומר לשכנו תדרשו ובאת שמה, דרוש ומצוא ואחר כך יאמר לך נביא, וכן אתה מוצא בדוד' וכו'. וכ"כ בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רלו ואו"ח סי' רח, שבזמן הזה אנו מנועים לבנות ביהמ"ק משום שצריך שיהיה ע"פ נביא. אמנם בבבלי לפנינו וברמב"ם ושאר ראשונים לא נזכרה דרשה זו ולא אמרו אלא שהוצרכו לנביא למקום המזבח ראה זבחים סב, א ורמב"ם בית הבחירה פ"ב ה"ד. ואפשר שבאמת לא נחלקו וזהו מה שאמרו בספרי דרוש ומצוא היינו המקום הראוי לבנין ביהמ"ק ואח"כ יאמר לך נביא היינו מקום המזבח. ועי' בחי' הר צבי שבועות טז, א שהקשה דאם צריך לנביא א"כ היאך רצו לבנות את ביהמ"ק בימיו של ריב"ח כמ"ש במדרש בר"ר סד, ולדעת סופרי דברי הימים גם בר כוכבא בנה בית מקדש ונחרב בחורבן ביתר, ועי' רש"ש פסחים עד, א שכתב בזה ליישב עובדא דר"ג שעשה פסח אחר החורבן, ובביאור התורה והמצוה דניאל יב הביא בשם סופרי הדורות דבשנת ד"א (שמט) [קכב] נבנה ביהמ"ק ברשיון המלך יולינוס בהמצאה רבה אבל אח"כ היה רעש גדול בעולם ונפל המקדש וביום שלאחריו בא אש מן השמים ונתך כל הברזל שבבנין. ואם צריך נביא הלא אחר חורבן ביהמ"ק השני כבר לא היתה נבואה. וכתב בהר צבי שם 'דעל כרחך דיכולין לברר הכל על פי

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

ההלכה'. ופירוש דבריו כי הנבואה היא הוראה מאת ה' היאך לנהוג ואם מתברר ממה שכבר נמסר ע"י נביאיו בעבר וכגון תמונת ביהמ"ק ע"י יחזקאל א"צ שוב לנבואה אחרת. ועי' בהתורה והמצוה על הספרי שם שכתב 'זהו שאמר דרוש ומוצא, לימד להם שלא יגלה ה' סודו ע"י נביאיו להודיעם מקום הנבחר רק אם ישתדלו בזה וידרשו אחריו ואז יערה עליהם רוח ממרומים אחרי ההכנה הראויה' וכוונתו דזהו הנבואה שיערה ה' רוח ממרום להודיעם האמת. וע"כ ודאי דאין להמתין בזה לנביא ואם אפשר לבנות מצוה עלינו לבנות כמ"ש הרמב"ם שם להלכה, ועי' ברמב"ן במדבר טז, כא על מה שנענשו ישראל בימי דוד שלא התעוררו מעצמם לבנות את ביהמ"ק והניחו לדוד לבנותו והוא לא היה ראוי ומ"מ עם ישראל עצמו נענשו בזה. וכ"כ במנח"ח מצוה צה כי גם היום אפשר שאם יתנו המלכיות רשות לבנות בית המקדש, מצוה לבנות, כמבואר במדרש [בראשית רבה ס"ד], בימי רבי יהושע בן חנניה דנתנו רשות והתחילו לבנות, ועיי' בספר כפות תמרים [סוכה לד, ב, ומקורו בכפתור ופרח פ"ו] שרבינו יחיאל בעל התוספות רצה לילך להקריב קרבנות בירושלים, א"כ הוא הדין לבנות בית המקדש, עכ"ל.

ג. אם צריך שיהיה רוב ישראל יושבים בה

עוד יש שכתבו שאין לבנות בזמנינו את בית המקדש כיון שאין רובו של עם ישראל בארץ ישראל, וזה ע"פ מה שכתב בספר החינוך מצוה צ"ה בענין מצות בית הבחירה ונוהגת מצוה זו בזמן שרוב ישראל על

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

אדמתן'. אמנם על דברי החינוך כבר תמהו רבים, דהלא פסוק מפורש הוא בעזרא פ"ב פס' סד 'כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפיים שלוש מאות שישים' הרי שמתוך כל עם ישראל לא עלו לארץ אלא מיעוט שבהם מעט יותר מארבעים אלף איש, ואמרו בגמ' כתובות כה, ב שלפיכך כשנבנה בית שני בימי עזרא לא נתחייבו בחלה, כיון שלא עלו רוב ישראל עמו. וכ"כ הרמב"ם תרומות פ"א הכ"ו שבימי עזרא לא היתה אלא ביאת מקצתן. וראה ערכין לב, ב בפירוש רבינו גרשום 'דאפילו עישור מישראל לא היו במקומן דהכי גמירי [דלעולם] אין ישראל פחותים מששים ריבוא'. ובספר ישועות מלכו לגאון מקוטנא בסופו חלק ליקוט תורה לפרשת תרומה כתב 'שכיון שהיה בידי כולם לעלות ולא רצו, נטלו העולים כוח וזכות הנשארים ולהם היה הכוח והזכות מרוב ישראל ומקרי רוב ישראל על אדמתם'. אלא שדבריו צ"ע מדברי הגמ' הנ"ל גופא שפטרה מחיוב חלה את עליית עזרא משום שאין רוב ישראל עליה, ולדבריו היה להם להתחייב בחלה כיון שלא רצו הנשארים לעלות. ובקדושת ציון לר"ד מקארלין תירץ דבנין בית שני היה ע"פ הוראת נביא אע"פ שאין רוב ישראל עליה, אך לכאורה זה צ"ע דאין נביא רשאי לחדש דבר שלא כתוב בתורה. וע"ע ציץ אליעזר ח"י סי' ב אות א שכתב 'דאולי החינוך בכתבו בכאן בלשון בזמן שרוב ישראל על אדמתן אין כוונתו בכלל להמובן הפשוט של רוב מכל ישראל, אלא כוונתו בזמן שיהוו על אדמתן הרוב נגד כל התושבים הזרים שישבו שם, אבל כל עוד הזרים מהוים הרוב אין חיוב לבנות'

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

ולפי"ז בזמנינו שרוב היושבים על אדמת הארץ הם ישראל שפיר איכא חיוב לבנין ביהמ"ק. ויש שהוסיפו עוד דגם לדעת החינוך אין חובה לבנות את בית הבחירה כשאין רוב ישראל עליה אבל מ"מ ודאי יש מצוה. והעיקר נראה דשאר ראשונים לא ס"ל כהחינוך, ראה רמב"ם שלא כתב תנאי זה בהל' בית הבחירה הרי שלא ס"ל דלבנין המקדש בעינן רוב ישראל עליה, וכן כתב בהל' מלכים פי"א ה"א שהמשיח בונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, הרי שיבנה את בית המקדש אע"פ שלא נתקבצו עם ישראל לעלות. וכן ממה שרצו בימי רבי יהושע בן חנניה לבנות את ביהמ"ק כמובא לעיל, וכבר היה אחר גלות בית שני. ובפרט שכבר אין הכתוב מורה כן בימי עזרא.

ד. בנין בית המקדש בטומאה

עוד יש שהעירו דכיון דכולנו טמאי מתים איך נבנה את בית המקדש, ראה כן בשו"ת שערי צדק לרמ"מ פאנעט או"ח סי' קב. אמנם עיין בספר דעת תורה למהרש"ם או"ח סי' תקס"א שכתב דמבואר להדיא בעירובין קה, א דהכל נכנסין לבנות ולתקן בביהמ"ק ואפילו טמאים, וכן פסק הרמב"ם בית הבחירה פ"ז הכ"ג. וממעשה המובא בכפתור ופרח שר"ח מפריז רצה להקריב קרבן הרי ודאי שרצה לבנות קודם לזה מזבח ובזמנו כבר לא היה אפר פרה ומכאן שמותר לבנות מזבח אפילו בטומאה דטומאה הותרה בציבור. וכן הוכיח מדברי התוס' תענית יז, ב ד"ה בעינן שהקשו על מה שאמרו בגמ' שם דכהנים אסורים בזה"ז בשתיית

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

יין שמא יבנה ביהמ"ק והקשו הלא בלא יין נמי אסורין בעבודה דטמאי מתים ניהו וצריכינן הזאה ג' [וז'] ואמאי אסרי להו יין, ותירצו דמ"מ מותרין בעבודת צבור דטומאה הותרה בצבור. הרי שיכולים לבנות מזבח בטומאה. וכן מובא במדרש במדבר רבה פ"ב טו 'בר"ח ניסן הוקם המשכן בשני נשרפה פרה אדומה בשלישי הזה ממנו על הלויים' הרי שקודם שנעשתה פרה אדומה כבר נבנה המשכן. וכ"כ בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רלו. וגם אין ריצוי ציץ מעכב, עיין מהר"י קורקוס ביאת מקדש פ"ד ה"ח.

ה. עיקר המניעה בזמנינו בבנין בית המקדש

אך אין הכוונה לדון כאן במאמר זה בכל העניינים והשאלות העולות בנדון בניית בית המקדש, וכבר האריכו בזה האחרונים, ובעיקר בשאלת מקום המזבח ומידת האמה, המינים הנצרכים לבגדי כהונה, יחוס כהנים ואפר פרה אדומה. והציעו פתרונות לכל נידון ונידון עיין דרישת ציון לר"צ קאלישר, עיר הקודש והמקדש לרי"מ טוקאצינסקי, עבודת המקדש למהרי"ץ חיות ועוד והדברים צ"ב. ומ"מ הרבה מן הגדולים הסכימו למעשה לבניית ביהמ"ק כמ"ש המנחת חינוך שם. וידוע גם ההתכתבות של הרעק"א והחת"ס על בקשת רשות מהסולטאן להקריב קרבנות והמו"מ ההלכתי בזה, הובאו בדרישת ציון מאמר העבודה ח"ב. רק שנלענ"ד כי הסיבה העיקרית שלא הגיעו הפוסקים לכלל מסקנה בנידונים ההלכתיים בזה כיון שעד עתה לא היה דבר זה נוגע למעשה

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

מפני שלטון המוסלמים בהר הבית, וכמו שכתב החת"ס יו"ד סי' רלו על שר הישמעאלים ש'הוא קפדן גדול כי ההוא אמר לבל יקרב שם מי שאינו מאמונת ישמעאל כי שם נבנה בית עבודה שלהם ואומרים שאבן שתייה באמצע הכיפה ההיא ולא יקרב שם איש זר שאינו מאומנתם, וכן בתשובת הרי"ח זוננפלד לגאב"ד ערלוי נכד החתם סופר שהאריך בספרו 'התעוררות תשובה' סי' רעט ואילך, בדבר היתר הקרבת קרבנות בזמן הזה, ובשנת תרפ"ה שלח לרבני ירושלים בדבר חפצו לבנות מזבח ולהקריב עליו קרבנות, והשיב לו רי"ח זוננפלד שאין זה אפשרי מפני ש'מקום מקדשינו שועלים הלכו בו ונמצא כולו ביד הערבים מקדמת דנא דקיימא עלן ככיסלא לאוגיא'. ומטעם זה דחו כל הבירור ההלכתי בסוגיא זו לעתיד לבוא.

ו. שינוי המציאות הקיימת כעת

אך לאור המציאות החדשה המונחת לפתחנו, עלינו לדון שנית בהלכות אלו הנוגעות כעת למעשה. שעד עתה לא היה נוגע הדיון בהלכות אלו למעשה, כיון שהאפשרות היחידה הקיימת כדי לבנות את בית המקדש היתה לסלק את בנין הכיפה של המוסלמים מן המקום וזה דבר שלא היה שייך במציאות אלא בדרך מלחמה, וכן להקריב קרבנות לא היה אפשרי מפני שמקום המזבח הוא במקום שהשתלטו עליו, ומכמה טעמים שיש לדון בהם חששו מזה. אך כעת שמנהרה תחת הקרקע בשטח תת קרקעי גדול מאפשרת לבנות את בית המקדש באופן זמני

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

במלוא גדלו והדורו במדותיו הנצרכות, עלינו לברר האם מקום זה קדוש בקדושת הר הבית לדעת הרמב"ם בית הבחירה פ"ו הי"ד ועוד ראשונים הסוברים שקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבוא ושכך נפסקה ההלכה, ראה תשב"ץ ח"ג סי' רא ומגן אברהם סי' תקסא סק"ב. וכן האם מותר לבנות במנהרה שכזו את בית המקדש.

ז. השאלה העיקרית בהמצאה זו היא שאלת המחילות

ועיקר הנידון בהמצאה זו, אם בית המקדש במחילה ההולכת תחת הקרקע כשר באופן זה. והנה בגמרא זבחים כד, א מבואר שדוד קידש את קרקע הר הבית עד התהום, אך בגמרא פסחים סז, ב אמר רבי יוחנן מחילות לא נתקדשו, וכבר הקשו התוספות שם ד"ה מחילות על כך, והשיבו על פי מה שאמרו בגמרא פסחים פו, א שמה שאמר רבי יוחנן מחילות לא נתקדשו הם אותן המחילות הפתוחות לחול, ומה שנתקדשו הם אותן מחילות הפתוחות לקודש. ולפי זה מחילה העוברת תחת הר הבית כיון שפתיחתה היא חוץ להר הבית דינה כחול ואין בה קדושה.

ח. אפשרות שגם במחילות מותר לבנות בית המקדש

אמנם אם יש פתח מן המחילה למקום העזרה, וכגון שיש חיבור לאיזו מחילה היוצאת למקום העזרה, נמצא שאותה מחילה יש לה פתח גם לחול וגם לקודש, וכתב המנחת חינוך מצוה שסב אות ג' שדין המחילות הפתוחות לחול ולקודש הוא כדין הלשכות הבנויות חציין בחול וחציין

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

בקודש, דשנינו במשנה מעשר שני פ"ג מ"ח שמה שכנגד הקודש הוא קודש ומה שכנגד החול הוא חול, וכתב המנח"ח, שהחלק שהוא קודש הוא אף לענין טומאה ולשחיטת קדשים קלים, והחלק שהוא חול הוא חול לגמרי. וכ"כ בשו"ת אבני נזר יו"ד סי' תנ ובשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרצא. וכן פירש בדרך הקודש לר"ח אלפאנדרי קדושה שביעית סי' ג' בדעת המפרש לתמיד, וכן צידד שם בדעת הרמב"ם בית הבחירה. אם כי לדעת עצמו כתב דנראה לו שדין מחילות גרע מדין הלשכות, ואין בהם קדושה אלא אם פתחיהם לקודש בלבד אבל אם פתוחים גם לחול וגם לקודש אין בהם קדושה, עיי"ש, ודחו את דבריו בספר שער המלך פ"ו מבה"ב ה"ט וחסדי דוד על תוספתא כלים ב"ק פ"א, וכתבו דדין מחילות שוה ללשכות ואין לחלק ביניהם. ונמצא עכ"פ שלדברי הפוסקים הנ"ל אפשר לבנות את בית המקדש תחת הקרקע ולפתוח איזה פתח למעלה.

ט. חידוש הגרי"מ פיינשטיין שאין פסול מחילות במנהרה

שבונים בזה"ז

אך נראה למעשה, שאפילו בלא יציאה למקום העזרה יהיה אותו מקום שתחת העזרה קדוש בקדושת העזרה, ומפני ב' טעמים. דהנה בחידושי הגרי"מ פיינשטיין זבחים נח, א הקשה ממה שאמרו בגמ' שם לדעת רבי יוסי בר יהודה שאם שחט תחת המזבח בקרקע פסול, משום שאינו שחיטה בצפון המזבח, ושאלו בגמ' כיצד יתכן שישחוט תחת המזבח,

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

ואי אפשר לפרש שעשה מחילה תחת המזבח, שהרי אין עושים את המזבח על גבי מחילות. עד כאן דברי הגמרא. ומוכח מכאן שאם היה אפשר לעשות מחילה תחת המזבח היה אפשר לשחוט שם, וקשה מדברי רבי יוחנן הסובר שמחילות לא נתקדשו. ואין ליישב שהם פתוחות לקודש, שהרי גם בלשכות הפתוחות לקודש אפשר רק לאכול קדשים אבל לא לשחוט שם. ולכן כתב לחדש בחידושי הגרי"מ שם 'דכל הך דינא דמחילות לא נתקדשו הוא דוקא באופן שהיו בנויות בשעה שקידשו את העזרה, ועל זה אמרינן דבאותה שעה לא קידשו את המחילות, אבל אם אחר בנין העזרה חפר מחילות, שפיר קדושות בקדושת עזרה', וטעמו כיון שדוד קידש את הקרקע עד התהום ולא הפקיע מקדושה זו רק את המחילות שהיו בנויות באותו הזמן בלבד. וכן כתב ליישב הר"י ביום הי"ד בספרו בית המלך (לובלין תרצ"ה) פ"ו מיסוה"ת ה"ז, והביא ראיה לזה מדברי הראב"ד לתמיד שכתב בדין גגין ועליות 'דאפילו למ"ד דעליות וגגין לא נתקדשו היינו אותם שהיו באותה שעה כשנתקדשה העזרה אבל מכאן ואילך כל מה שיעשה באויר העזרה שום דבר הכל קדוש דלאו כל כמיניה ע"י בנינו להפקיע קדושת אויר העזרה שנתקדשה'. וכ"כ בספר תורת הקודש ח"ב סי' כא. וע"פ סברא כזו כתב במשכנות לאביר יעקב (גלבשטיין, ירושלים תרנ"ד) ח"ב תמיד פ"א סי' א דף ז, ב לאסור להכניס הידים בין אבני הכותל המערבי, וכתב דאין לדמות דבר זה למחילות שפתיחתן לחול דתוכן חול כיון 'דמחילות מתחילה לא נתקדשו, משא"כ בפרצות דכותל שנתקדש כל

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

הכותל מתחילה רק הפוחזים פרצו נשאר בקודש'. נמצא לדבריהם שמנהרה שנבנית כיום תחת העזרה הרי היא קדושה בקדושת העזרה ואין בה חסרון מחילות.

י. סברא ע"פ החזו"א שאין פסול מחילה בבית מקדש

שתחת הקרקע

והעיקר נראה ומסתבר יותר שלגבי נידון דידן, אף אם לא נקבל חידוש זה לחלק בין מחילות שהיו בתחילה למחילות שנתחדשו אחר כן. אין ספק שאם ירצו יוכלו לעשות את המחילה למקדש ולשחוט שם קדשים. כיון דמסתברא מילתא שכל דין מחילות אינו שייך אלא כשיש בית שהוא עיקר המקדש ויש מקום טפל לו שהוא המחילה, שכיון שמקום המחילה אינו עיקר מקום המקדש, בזה יש לומר שקדושתו פחותה. אבל אם אותה מחילה היא עיקר המקדש, כיון שמקום העזרה כיום חרב ואין שם לא בית ולא מזבח, בזה יש לומר שאין לאותה מנהרה דין מחילה אלא עיקר המקדש, ודומה הוא להיכל וגג, שהמחילה היא עיקר הבית והעפר שעליה הוא גג הבית. שהרי ודאי אין הקדושה לאבני הריצוף או העפר הנמצא כיום בקרקע הר הבית יותר ממה שיש בקרקע שתחתיהם, וכיון שכן אי אפשר לומר שצריך לבנות את המקדש דוקא על פני אותו עפר הקרקע. והגע בעצמך שאם יעשה חפירה ויעמיק כל מקום העזרה עד לאותו מקום שבונים את המנהרה ויבנה שם את העזרה, הרי ודאי יהיה לאותו מקום דין קודש כעל פני הקרקע, ומה יגרע באם יוסיף

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

העפר שהיה שם ויניחנו על גג המקדש, וכי בעבור זה תפחת קדושתו. ואיזה שיעור תתן לדבר לומר שאם יעשה מהעפר גג טפח הרי יש לו דין גג ואם שיעורו מאה אמה יש לזה דין מחילה, ודאי אין הדבר כן אלא עיקר חסרון המחילה הוא במציאות ההשתמשות והחשיבות שאינו עיקר המקדש. וכן כתב החזו"א במכתביו שנדפסו בסוף סדר קדשים דף קעו, ב בסוגיא דמחילות וז"ל: 'ואם יעמיקו כל העזרה מעט או הרבה הלא זה עיקר הרצפה... אלא עניינו שמחילות אינן עיקר המקדש, שהרי עזרה פתוחה לחול ומקודשת' וכו', עיי"ש כל לשונו היטב.

יא. אם חשיב מקומו של מזבח כשהוא למטה ממקומו

הראשון

ועדיין יש לדון אם אפשר לבנות מזבח במנהרה שתחת הקרקע, שהרי כבר כתב הרמב"ם בית הבחירה פ"ב ה"א: 'המזבח מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם' עכ"ל. ולכאורה אין זה מקום המזבח. אך נראה שבכל אופן שהוא מכוון כנגד אותו מקום שבנה אברהם אבינו את המזבח לעקידת יצחק, שם הוא מקומו של המזבח, ואין זה נוגע לענין הגובה, שאם לא תאמר כן, הרי גם הקרקע שיש כעת אינה הקרקע שהיתה בזמן אברהם אבינו ובביהמ"ק, שהרי כבר אמרו בירושלמי תענית פ"ד ה"ה 'ונחרשה העיר, חרש רופוס שחיק עצמות את ההיכל'. אלא ודאי עיקר הקפידא שלא יהיה במקום אחר מן הצד. וכן מבואר בפירוש בחזו"א הנ"ל עיי"ש. ואמנם דבר זה צריך בירור גדול היכן

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

מקומו, עד שאמרו שהוצרכו לנביא עבור זה, אך בזה עוד חזון למועד ואכמ"ל.

יב. אם בנין המקדש במקום גובה מעכב לדינא

ואמנם אין דבר זה לו ציפינו כל השנים, שהרי רגילים אנו לשבח המקדש שהיה, על דבר גדלו ויופיו, שהיה במקום גבוה ונראה למרחוק, וכן שהיה מצופה באבני כוחלא שישא ומרמרא ונראה כגלי הים. עד שאמרו ב"ב ד, א שכל שלא ראה בנין הורדוס לא ראה בנין נאה מימיו. וכן אמרו בשבת יא, א כל עיר שגגותיה גבוהין מבית הכנסת לסוף חרבה, ולמדו דבר זה מהאמור בעזרא ט, ט 'לרומם בית אלהינו', וכן בזבחים נד, ב על הפסוק 'וקמת ועלית אל המקום' אמרו שם, מלמד שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל וארץ ישראל גבוהה מכל ארצות. אך דבר ברור הוא שמה שאמרו לבנותו במקום גבוה הוא רק למצוה מן המובחר, וכמו שכתב הרמב"ם פ"א מבית הבחירה הי"א: 'ומצוה מן המובחר לחזק את הבנין ולהגביהו כפי כח הציבור שנאמר ולרומם את בית אלהינו, ומפארין אותו ומייפין כפי כחן אם יכולין לטוח אותו בזהב ולהגדיל במעשיו ה"ז מצוה'. וכן בדין בית הכנסת שלמדו מביהמ"ק שצריך להגביהו משאר בתי העיר, כתב בשו"ת רשב"ש סי' רפה: 'דבר ידוע הוא שבית הכנסת ראוי לפארו ולרוממו ולכבדו, ולהרחיק ממנו כל מיני בזיון. אמנם הכבוד הוא כל דבר אשר הוא נחשב אצל בני אדם כבוד, אם בכניינו שצריך להיות גבוה מכל הבתים אם אפשר' וכו', הרי

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

שלא קבע דבר זה כדין לעיכובא אלא 'אם אפשר', ואין ספק שאם לא אפשר לבנותו במקום גבוה לא ימנעו עבור זה מלבנות בית הכנסת וק"ו בית המקדש שהוא מצות עשה מן התורה. ואדרבה אמרו לבנות ביהמ"ק במקום צנוע קצת, כמש"כ רש"י בזבחים שם: סבור למבנייה בעין עיטם דמדלי אמרי ניתתי ביה קליל, ופירש"י 'נעשה אותו נמוך מעט ונבנהו בירושלים שהיא למטה כדכתיב כתפיו ולא כתיב ראשו' הרי שבכונה מילתא לא קבעו מקומו בראש ההר. וצריך לידע יסוד הדבר כי שורש חפצנו בבנין בית המקדש הוא לקרבה לפני הקב"ה והשראת הנבואה בעם ישראל, ובעבודת הקרבנות אשר ירצה לפני ה' לריח ניחוח נהיה אהובים לפניו ביתר שאת. וכך כתב המאירי בפירושו למהילים מזמור פד: 'שעיקר הכונה בתשוקת הארץ ובית המקדש הוא לסיבת שלימות חכמה עד שידע האדם מכבוד בוראו מה שאפשר בשכל האנושי להשיגו'. ואדרבה, בזמן מהלך בני ישראל במדבר שהיה המשכן בית של עץ ומקום קטן, היתה השראת השכינה גדולה ביותר, והיתה המעלה הרוחנית גבוהה בעם ישראל לאין שיעור, וככל שהלך ונבנה מקום גדול יותר ויותר יפה פחתה דרגתו הרוחנית של עם ישראל.

ג. ענין הגובה אינו כפשוטו אלא רום מעלתו

גם מה שאמרו שירושלים גבוהה מכל ארץ ישראל וארץ ישראל גבוהה מכל הארצות, כתב מהרש"א בח"א קדושין סט, א שאין הכוונה מקום גבוה כפשוטו אלא מצד מעלתו. וכן פירש דבריו בספר המקנה שם

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

וז"ל: 'וקמת ועלית מפני שמקום המקדש הוא במרכז העולם מבוררת החכמה לאמיתה של תורה וגם כי יש בזה מעלה לא"י שהיא קרובה לשער השמים שמשם השפע יורד כמש"ה ארץ אשר ה' אלוקיך דורש אותה, משא"כ בהר גבוה ממש אין בו מעלה ותועלת יותר ממקום עמוק. אמנם לפירוש זה דעליות א"י היינו מפני שהיא קרובה למרכז הארץ אין בזה עליה דרך הטבע כמו שעולים על הר גבוה כי אף שהארץ דומה לתפוח מ"מ אותן מדינות העומדות בצידי התפוח הם הולכים כמו אותן העומדין על התפוח והשמים שעל ראשיהם הם שווים זה לזה ולא שייך בזה עליה וירידה כי לכל אחד מדומה שהוא על התפוח, כי מה שאנו אומרין שא"י הוא על התפוח ושאר הארצות הם בצד התפוח ושייך בו עליה וירידה היינו משום שבהמ"ק נקרא שער השמים שמשם בא השפע מקו היושר מן השמים וכן א"י סביב לה ובעבור זה נקרא ראש התפוח אבל אינו נרגש בטבע ההליכה שהוא עליה או ירידה כי בכל מקום שאדם הולך נראה לו שהוא על גבי תפוח, עכ"ל. וראה עוד כע"ז בבאר הגולה למהר"ל באר השישי. ועי' תענית כג, ב וברכות י, ב שלא יתפלל במקום גבוה כי ממעמקים קראתיך ה' ואין גבהות לפני המקום. ונמצא מכל זה שאמנם איכא מעליותא לבנותו בגובה אך עיקר המעליותא אינו הגובה במציאות הגשמית אלא המעלה הרוחנית, ובודאי שאין לבטל מצות עשה משום מעלת הגובה במציאות, והוא פשוט.

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

ולא באתי אלא להעלות הצעה זו בפני הלומדים, ותקוה היא לי כי אם דבר זה יהיה מוסכם על דעת החכמים העוסקים בתורה יתקבל אף על דעת המושלים בעם, ולאחר שיתחילו בדבר, כבר יהיה איתערותא דלעילא ויתן ה' חכמה לחכמים להכריע בשאר שאלות הנוגעות לבנין בית המקדש. וכמש"כ בספר עבודה תמה לר"ח נתנזון דף כב, ב על מה שאמרו במדרש רבה בראשית ס"ד שבימי ריב"ח ניתן להם רשות מן הקיסר לבנות ביהמ"ק, והם קיבלו עליהם לבנותו ועשו הכנה גדולה, ואח"כ נתבטל הדבר ע"י מלשינות הכותים. והוקשה לו איך רצו החכמים לבנותו ומנין להם מקום המזבח. ותיריך דזה לא קשה כלל, דהחכמים הקדושים שהיו באותו הזמן היו חושבים שאם יסתעיא מילתא שיבוא הדבר לידי גמר, בודאי מאת ה' היתה זאת, כי פלגי מים לב מלך ביד ה' וגו', ואז יהיה להם זה לאות ומופת כי פקד ה' אותם בפקודת ישועה ורחמים, ואז בודאי ובלי ספק יודיע להם הקב"ה גם מקום המזבח, אם ע"י נביא וחווה או יערה רוחו עליהם רוח ממרום וה' יתן רוח קדשו עליהם וידעו ברוח הקודש, עכ"ד. ויה"ר שנזכה ונבנה את בית המקדש ברוב תפארתו.

סיכום דברים

מכל האמור לעיל נתבאר. א. שיש מצות עשה עלינו בזה"ז לבנות בית המקדש לדעת הרמב"ם, ודברי המדרש שבית המקדש ירד מן השמים אין הם דוחים את המצות עשה, ולזה הסכימו הרבה אחרונים. ב.

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

שבתלמוד דידן וכן ברמב"ם מבואר שאין צריך לנביא לומר לנו לבנות את ביהמ"ק, ומה שכתוב בספרי להצריך נביא אפשר ליישב שלא יחלוק על תלמוד דידן ולומר שכבר ניתנה הנבואה לדוד ושלמה היכן הוא מקום המקדש, והנבואה היא רק למקום המזבח ומ"מ הרבה אחרונים לא חששו לדברי הספרי. ג. שמה שכתב בספר החינוך שלבנין בית המקדש צריך שיהיו רוב ישראל יושבים עליה לא הסכימו לזה שאר ראשונים וגם קשה על זה מכתוב מפורש בעזרא שלא עלו בימי בית שני אלא מיעוט מעם ישראל. ד. שבנין בית המקדש אף שכולנו טמאי מתים כמו שמבואר בגמ' עירובין קה, א וכ"פ הרמב"ם. ה. כל הנידונים ההלכתיים שלא הוכרעו בסוגיות אלו הם מפני שלא היה דבר זה נוגע להם למעשה. ו. שיש בזה"ז אפשרות שלא היתה לעולמים לבנות מנהרה גדולה תחת כל הר הבית ושיהיה אפשרות שם לבנות את בית המקדש באופן מכובד עם כל המידות הנצרכות לכך. ז. שכל הר הבית קדוש כמו שאמרו בגמרא שדוד קידש את כל הר הבית עד התהום ועיקר הדין בזה הוא שאלת המחילות שלא נתקדשו. ח. אפשרות להכשיר מחילה על ידי פתח נוסף למקום העזרה, מפני שמחילה הנמצאת בקודש ופתחה לקודש ולחול הרי היא קודש. ט. חידוש הגרי"מ פיינשטיין שלא נאמר פסול מחילות אלא על מחילות שהיו בזמן דוד אבל כל מחילה חדשה שנבנית אחר כן אין בה חסרון מחילה והיא נחשבת למקום קודש. י. סברא פשוטה ע"פ דברי החזו"א שפסול מחילה הוא משום שאינו עיקר המקדש אלא מקום טפל לו, ובית מקדש הנבנה

לכשרות בית מקדש תחת הקרקע

במנהרה הוא עיקר המקדש ואין בו כלל שאלת המחילות. יא. מזבח הנבנה כנגד מקומו הראשון אין חילוק בגובה למעלה או למטה ואין הפסול אלא כשהוא במקום מן הצד. יב. מה שהצריכו חכמים לבנות את בית המקדש במקום גבוה הוא למעליותא ומצוה מן המובחר אבל אין זה מעכב לדינא. יג. שכל המדרשים הסובבים בענין גובהה של ירושלים וארץ ישראל אינם כפשוטם אלא לרום מעלתם.